

17. *Quid, si causæ non ita requirantur celerem expeditionem?* — In aliis vero causis non ita celerem expeditionem exquirentibus, est distinguendum, an reus contumax conveniatur actione reali, vel personali. Et quamvis in utroque casu procedat regula, quod lite non contestata testes non sint recipiendi: nihilominus perseverante rei contumacia, ob quam retardatur contestatio litis, mittitur actor in possessionem rei litigiosæ, sed diversimode; prout notatur in cit. cap. ult. § *In aliis vero*, h. t. et amplius dicitur infra tit. XV. *De eo qui mittitur in possess. etc.* § 2. per totum.

18. *Aut ipsemet actor contumaciter se absentet?* — Quod si vero actor post propositam semel judici actionem, reoque per hunc insinuatam, sese contumaciter absentaverit, et post trinam legitimam citationem non comparuerit: tunc reo præsentem, ac instante, potest procedi in causa, etiam lite non contestata; et liquidato negotio devenitur ad sententiam diffinitivam, Auth. *Qui semel. c. Quomodo et quando*, etc. Glossa in cap. ult. § *Regulariter*. h. t.

19. *IV. Regula eadem fallit, quando ad instantiam partis fit receptio testium, ad perpetuam rei memoriam.* — IV. Regula eadem fallit, quando ad instantiam alterutrius partis fit receptio testium « ad perpetuam rei memoriam; » prout clare habetur cit. cap. ult. § *Sunt et alii*. juncta Glossa, § *Publicatio*. h. t. et c. *Significavit. 41. de Testib.* et Auth. *de Testib.* § *Et hic vero*, collat. Nam 6. quando quis timet, ne in futurum super aliquo contractu, vel alio negotio proxime gesto, lis sibi moveatur, sicque ipse reus constituatur: tunc potest is petere a iudice, ut testes, qui contractui, aut negotio illi interfuerunt, recipiantur, atque publicentur: idque « ad perpetuam rei memoriam, » ne videlicet imposterum probationis copia pereat. Atque ut huiusmodi receptio testium eo firmiter existat, poterit is, qui eam a iudice petit, ulterius postulare, ut publicum instrumentum desuper conficiatur, quod suo tempore in iudicium afferri poterit ad probandum suam intentionem; prout liquet ex cit. c. *Significavit. de Testib.* Atque hoc in favorem reorum statutum fuit, ne alioquin ipsis, si forsitan imposterum convenirentur, copia probationis quoquo modo deficeret.

20. *Tunc tamen etiam pars adversa est citanda.* — Solum nota, quod, quando ad instantiam partis, seu ne quis imposterum super

certo contractu vel negotio conveniri valeat, fit receptio testium ad perpetuam rei memoriam; etiam pars adversa sit citanda, ut si velit, dictæ testium receptioni intersit, juxta cit. c. *Significavit. 41. de Testib.* et d. Auth. *de Testib.* § *Et hic vero*. Ubi tamen additur, quod si altera pars citata interesse proterve respuerit, ea habeatur pro præsentem, nec postmodum depositiones testium amplius impugnare valeat.

21. *V. Fallit quando agitur per viam inquisitionis super aliquibus excessibus.* — V. Quando igitur per viam inquisitionis super aliquibus excessibus, possunt testes recipi absque litis contestatione. cit. cap. ult. § *Sunt et alii*. h. t.

22. *Solvuntur contraria.* — Nec obstat c. *Cum I. et A. 22. de Sentent. et re judic.* et c. *Cum dilectis. 15. de Purgat. canon.* ubi in causa inquisitionis requiritur litis contestatio. Resp. enim cum Glossa in cit. c. *Cum I. et A. § Lite non contestata*, Innocentio, et aliis, quos citat Abbas in d. cap. ult. *Sunt et alii*. n. 4. h. t. hæc posteriora jura procedere, quando tela inquisitionis assumitur ad instantiam alicujus specialis impetrantis, sive prosecutoris: secus esse, quando fit inquisitio ex officio iudicis ad publicam infamiationem præviam. Vel dic cum Glossa marginali ad cit. c. *Cum I. et A.* Abbate ubi supra, et aliis, quod in inquisitione generali nunquam fiat litis contestatio: in speciali autem inquisitione fiat quidem litis contestatio, quando reus est præsentem; tunc enim is, contra quem inquiritur, est vocandus, et si neget, habetur id pro lite contestata. Si autem sit absens per contumaciam ille, contra quem fit inquisitio, tunc ista procedit absque alia litis contestatione: et sic concordabis jura iuris.

23. *Alii casus, in quibus dicta regula fallit. Remissive.* — Præter hos casus dantur nonnulli alii, per Glossam in cit. cap. ult. § *Regulariter*. h. t. et Abbatem ibid. § 1. n. 4 enumerati, in quibus possunt testes recipi ante litis contestationem. Verum præmissi casus sunt principaliores, alii vero commode reducuntur ad aliquem ipsorum: puta, quia in ipsis solet procedi summarie, ac de plano; aut quia adest periculum in mora, ne postmodum testibus mortuis, aut saltem diutius absentatis, pereat copia probandi: vel saltem, quia non instituitur iudicium ordinarium ac solemne; ut si damtaxat incidentaliter impleretur officium iudicis pro conce-

denda restitutione in integrum, c. *Judicis*, juncta Glossa fin. *de Offic. judic.* Vel, quando recipiuntur testes in notoriis ad cautelam, ut c. *Bona memoria. 23. § Licet. de Election.* Nam in notoriis non est opus alio processu judiciario, c. *Evidentia. de Accusation*, et can. *de Manifestat. 2. q. 1.*

24. *In causis criminalibus criminaliter intentatis nunquam recipiuntur testes ante litem contestatam pro instituenda futura accusatione.* — Quæritur III. An prædicta locum habeant etiam in causis criminalibus? Resp. I. In causis criminalibus criminaliter intentatis nunquam recipiuntur testes ante litem contestatam pro instituenda futura accusatione; ac proinde vel maxime in ipsis procedit regula rubricæ præsentis tituli. Ita Glossa cap. ult. § *Civiliter*, h. t. et Abbas, ibid. n. 5. cum aliis passim. Idque desumitur ex verbis cit. cap. ult. § 1. ibi: « In quibus casibus, cum civiliter est agendum, » etc. Quasi diceret: « secus, quando criminaliter est agendum. » Nam exceptio illa firmat regulam in oppositum in casu non excepto, juxta dicta lib. I, tit. II. *de Constitutionibus*, § 16. n. 405.

25. *Idque probatur ulterius.* — Accedit ratio, quia in criminaliter intentatis ordo judiciarius exacte servari strictissimeque procedi debet; cum in eis non agatur de interesse bursali, sicut in civilibus, sed de gravissimo præjudicio vite, et sanguinis humani. Unde et in talibus requiruntur probationes apertissimæ luceque clariores, can. *Epiphanius. 5. q. 6. et l. ult. c. de Probat.* Idque merito: « Satius enim est, impunitum relinqui facinus nocentis, quam innocentem damnari, » ut inquit jurisconsultus in l. *Absentem. ff. de Pœnis*.

26. *Secus quando agitur de crimine solum civiliter.* — Additur n. 24 notanter, « in causis criminalibus criminaliter intentatis. » Nam quando agitur de crimine solum civiliter, (hoc est, ad privatum interesse, et non ad publicam vindictam) tunc cessant rationes proxime allatæ: ac proinde licet regulariter id fieri nequeat, nihilominus possunt recipi testes lite nondum contestata, seu timeatur de ipsorum morte, aut diuturna absentia, vel urgeat alia rationabilis causa. Communiter siquidem paria censentur, quod agatur mere civiliter, vel quod de crimine agatur civiliter, arg. l. ult. ff. *de Privatis delict.* Simulque in textus, cap. ult. § 1, h. t. ex præmissis causis admittens receptionem testium ante litem contestatam, loquitur indistincte, « Cum civiliter

est agendum. » Abbas in c. *Quoniam frequenter*, n. 5, h. t.

27. *Limitatur ac declaratur ulterius conclusio.* — Additur ibidem ulterius, « pro instituenda futura accusatione, » tum quia ad probandam rei innocentiam, etiam lite necdum contestata possunt quocumque tempore testes recipi, arg. c. *Significavit, 43. de Testibus*, idque suadent rationes n. 5 allegatæ, sumpto argumento a sensu contrario. Engel h. t. n. 5, Sannig. eod. cap. II, n. 2, et alii; tum quia secus est, quando super crimine aliquo proceditur per viam inquisitionis, juxta dicta n. 21. Imo etiam in causa denuntiationis regulam fallere, notant Glossa in cit. cap. ult. § *Regulariter*. h. t. id probans ex c. *Novit. de Judiciis*.

## TITULUS VII.

### De Juramento calumniæ.

1. *Ratio continuationis rubricarum.* — Quoniam regulariter loquendo post actionem mediante libelli oblatione editam in iudicio, et factam litis contestationem, solet immediate præstari juramentum calumniæ; merito post præcedentes rubricas subjicitur ista. Hinc dimissis aliis juramenti divisionibus, ipsumque juramentum generatim contentibus, utpote de quibus agitur commodius infra tit. XXIV, *de Jurejurand.*, ac præsentem titulum majoris claritatis gratia in paragraphos dividendo, sit

#### § I.

DE NATURA, ET DIFFERENTIIS JURAMENTI CALUMNIÆ, MALITIÆ, AC DE VERITATE DICENDA.

2. *Juramentum calumniæ, quid?* — Quæritur I. Quid sit juramentum calumniæ et quæ continere debeat? Resp. I. Juramentum calumniæ est illud, quod præstatur tam ab actore, quam reo, super tota causa, quod bona fide, sive credendo se habere justam causam litigandi, non autem animo calumniandi, per decursum totius litis agere, vel respondere velint. Et hoc dicitur juramentum calumniæ, subintelligendo, evitandæ in causis. Qua ratione exponi etiam solet illud Apostoli I *Corinth.* VII, 2: *Propter fornicationem*, scilicet

evitandam, unusquisque uxorem suam habeat.

3. *Calumnia et calumniari, quid?* — Porro calumnia, de qua evitanda hoc juramentum præstat, et quantum ad propositum, est alicujus in litibus per fraudem et frustrationem vexatio. Atque hæc calumniæ definitio desumitur ex l. *Si calumniatur*, ff. de Verb. signif. ubi dicitur: « Calumniatores appellati sunt, qui per fraudem et frustrationem alios vexarent litibus. » In causis criminalibus tamen proprie calumniari, est falsa crimina intendere; prout habetur L. I, ff. ad S. C. Turpilianum.

4. *Juramentum calumniæ, quæ contineat?* — Resp. II. Juramentum calumniæ, tria continet, sub quibus jure sic disponente præstandum est. Primo, quod quis credat, se justam causam habere, actor siquidem jurare debet « non calumniandi animo litem se movere, sed existimando bonam causam habere. Reus vero jurat, quod « putans se bona instantia uti, ad reluctandum pervenerit; » prout sancitur in L. II, C. de Jurejurando propter calumniam. Secundo, quod nullam petant dilationem calumniosam, neque probationem superfluum exigant ab adversario in fraudem sive protrahendæ litis ergo; ut l. I, juncta Auth. In isto juramento, c. eod. Tertio, quod nihil promiserint, dederint, daturive sint per se, vel per alios, causa patrociniis iudicibus, aliisque personis; exceptis iis, quæ propriis advocatis pro patrociniis præstantur; aliisque personis, quibus dari posse jura disponunt. Auth. Principales. c. eod.; Engel h. t. n. 1. Zoesius n. 6, et alii.

5. *Juramentum calumniæ, quæ contineat?* — Cæterum Glossa in cap. I, §. Calumniæ. h. t. addit alia duo puncta, quæ in hoc juramento continentur: videlicet, quarto quod quis interrogatus in judicio non negabit, quod verum esse credit, sed veritatem respondebit. Et quinto, quod non utetur scienter falsa probatione. Et hæc quinque puncta quorum tamen duo ultima commode redeuntur ad unum ex tribus præmissis, sequentibus versiculis complectitur citata Glossa, quam sequitur Pirhing, h. t. n. 2.

Istud juret, quod lis sibi justa videtur.  
Et si quaeretur, verum non inficietur.  
Nil promittetur, nec falsa probatio detur.  
Ut lis tardetur, dilatio nulla petetur.

6. *Juramentum malitiæ, quid?* — Quæritur III. Quid sit juramentum malitiæ, et quomodo differat a juramento calumniæ? Resp. I. *Juramentum malitiæ*, de quo fit mentio in cap.

II, h. t. in 6, vocatur illud quod præstat non super tota causa, sed super exceptionibus, vel aliis singularibus articulis, sive ante sive post litem contestatam, quoties præsumptio est contra aliquem, quod quid malitiose proponat: ut puta, si præsumptio adsit contra partem litigantem, quod malitiose proponat exceptionem, vel malitiose petat dilationem, etc. Ita Speculator tit. de Juramento malitiæ. § Est autem, n. 6. et in re communis; atque desumitur ex cit. cap. II, § fin. h. t. in 6, juncta Glossa §. Malitiæ, et doctores ibidem. Concordat c. Pastoralis, 4. de Exceptionibus., et c. Ultra tertiam, 33., de Testib., ubi non admittitur quarta testium productio, nisi præstito ab eo, qui eam desiderat, juramento malitiæ: militat enim contra talem præsumptio, quod ipsam malitiose solum petat, puta, animo protrahendi litem.

7. *Non est superfluum; et cur?* — Dices: Præstito semel juramento calumniæ super tota causa, superfluum videtur aliud super singularibus articulis juramentum malitiæ; ergo frustra asseritur. Resp. neg. anteced. Nam, ut recte notat Ancharanus in cit. c. II, n. 4, h. t. in 6, per juramentum calumniæ, vel de veritate dicenda, merito non excluditur juramentum malitiæ: quia « plus solet timeri, quod singulariter pollicetur, seu juratur, quam quod generali sponsione concluditur, » per textum notabilem in c. *Quantum*, dist. 23.

8. *Differat multipliciter a juramento calumniæ.* — Resp. II. Juramentum malitiæ differat multipliciter a juramento calumniæ, prout ostendit Speculator cit. § Est autem, n. 9, et sequuntur alii. Imprimis enim juramentum calumniæ, utpote quod præstandum est super tota causa, primum post litem contestatam exigi potest, arg. cap. I, h. t. in 6. Juramentum malitiæ econtra exigi potest tam ante, quam post litem contestatam, cit. cap. II, § fin. eod. in 6. Deinde juramentum calumniæ exigitur super tota causa: alterum vero non nisi super particularibus articulis, super quibus adest præsumptio, vel iudex ex variis iudiciis suspicatur, quidpiam malitiose proponi. Insuper juramentum calumniæ, in eadem instantia, et ab eadem persona non nisi semel præstatum juxta dicenda n. 17. Juramentum malitiæ vero potest exigi toties, quoties iudici videbitur, cit. cap. II, § fin. h. t. in 6. Ulterius differunt, quia juramentum de malitia est species contenta sub juramento generali calumniæ, non econtra. Ancharanus

in cap. II, n. 4, h. t. in 6. Tandem juramentum calumniæ olim non præstabatur in causis mere spiritualibus (etsi postea hoc correctum fuerit, cap. I, h. t. in 6.); at vero juramentum malitiæ etiam olim, sive spectato jure antiquo, jam præstabatur in causis spiritualibus, c. *Cum dilectus*, 32, juncta Glossa §. *Juramento, de Election.*, et c. *Litteras*, 13, de Restitut. spoliat.

9. *Juramentum de veritate, quid?* — Quæritur III. Quid sit juramentum de veritate, et an differat a juramento calumniæ? Resp. I. Juramentum de veritate illud appellatur, quod deponitur super scientia, seu veritate, quam quis scit, dicenda. Unde juramentum hoc, stricte loquendo, cadit super scientiam (atque explicatur per verbum, *Scio*), et non mere super credulitatem.

10. *Spectato rigore juris, jurans de veritate dicenda non tenetur respondere, nisi quod novit per proprios sensus.* — Inferitur proinde, quod quantum est spectato rigore juris, jurans de veritate dicenda, non teneatur respondere, nisi id, quod scit, sive novit per proprios sensus, arg. can. *Hortatur*, 3, q. 9, et notant Speculator ubi supra § *Est autem*, n. 12, et Abbas, c. *Litteras*, n. 12 h. t. Idque exemplificari potest in testibus, qui regulariter non probant, nisi deponant de scientia, sive de iis quæ propriis sensibus perceperunt, can. *Testes per quancumque*, 3, q. 9, juncta Glossa ibid. §. *Quæ noverunt*.

11. *Istud de consuetudine non servaturi; et cur?* — Verum de facto rigor iste de consuetudine in curiis non adeo exacte observatur: ac proinde astrictus juramento de veritate dicenda, non solum tenetur respondere de iis, quæ scit per proprios sensus, sed etiam de quibus per varia argumenta, indicia, aut præsumptiones habet credulitatem. Et hoc fit ex eo: quia non semper de omnibus articulis potest haberi exacta notitia, sed quandoque dumtaxat probabilis opinio, vel credulitas ex variis iudiciis, sive argumentis deprompta; præsertim cum et ille censeatur veritatem deponere, qui dicit, *Credo*, si re ipsa credat, ita esse. Accedit, quod scientia in iudiciis non semper tam stricte accipiatur, sed quandoque etiam large, pro omni videlicet notitia, quam quis habet sive certitudinaliter sive ex credulitate: talis enim etiam dicitur scientia saltem improprie; ut l. II, § *Quod observavi*. C. de Jurejur. propter calum., ubi tutores, et curatores, dicuntur jurare « ex animi sui scientia: » id est (ut ex-

plicat Glossa ibidem) « ex conscientia sua credulitatis, quam habent circa justitiam causæ, » non de veritate facti. Abbas in cit. c. *Litteras*. n. 2, h. t.; Pirhing, eod. n. 3.

12. *Juramentum de veritate dicenda partim convenit cum juramento calumniæ.* — Resp. II. Juramentum de veritate dicenda partim convenit, partim differt a juramento calumniæ. Patet hoc inductione: nam præter rationem generalem juramenti, conveniunt in hoc, quod utrumque possit exigi, ac præstari, sive ab exordio litis, sive in qualibet ejus parte ut cap. un. h. t. in 6. Item quod utrumque etiam in causis spiritualibus de facto sit præstandum cit. cap. I, § fin. licet olim secus fuerit de juramento calumniæ, cap. II h. t. Item conveniunt, quod in causa appellationis tam de veritate dicenda, quam de calumnia jurari debeant; haud obstante quod a principio taliter juratum fuerit, c. *In appellationibus*, § 1, h. t. in 6.

13. *Partim ab isto differt; et quomodo?* — Differunt autem: quia juramentum de calumnia, est juramentum credulitatis, quo quis jurat, se credere, quod justam causam habeat, unde explicare solet per verbum *Credo*. Econtra juramentum de veritate est juramentum de scientia seu de veritate, quam quis scit, dicenda; atque fit per verbum *Scio*. Proinde utile est, præter juramentum calumniæ exigere a parte adversa juramentum de veritate dicenda: prout etiam in cap. I h. t. in 6, et in cap. II, § fin. eod. in 6, utrumque simul conjungitur. Pirhing, h. t. n. 28.

14. *Partim ab isto differt; et quomodo?* — Differunt ulterius: quia juramentum de veritate est species juramenti ut sic, inclusa tamen sub juramento generali calumniæ, non econtra. Ancharanus in cap. II, n. 4, h. t. in 6. Item differunt: quia juramentum calumniæ, cum feratur super tota causa, respicit multa capitula: at vero juramentum de veritate respicit unum dumtaxat, videlicet illud super quo fertur, quodque a jurante scitur. Tacentur aliæ differentie, quas allegat Speculator cit. tit. de Juramento calumniæ. § *Est autem*, n. 12 et 13, et Abbas in c. *Litteras*, n. 10, h. t. nam illæ sunt minus certæ.

## § II.

### DE NECESSITATE PRÆSTANDI JURAMENTUM CALUMNIÆ.

15. *Juramentum calumniæ ab alterutra parte exactum, necessario est præstandum; alioquin*